

INTERÉS CULTURAL DE *LO CARTOIXÀ*, DE JOAN ROÍS DE CORELLA

«*Lo Cartoixà* és una de les millors joies literàries, lingüístiques i religioses de què ens podem vanter els valencians»

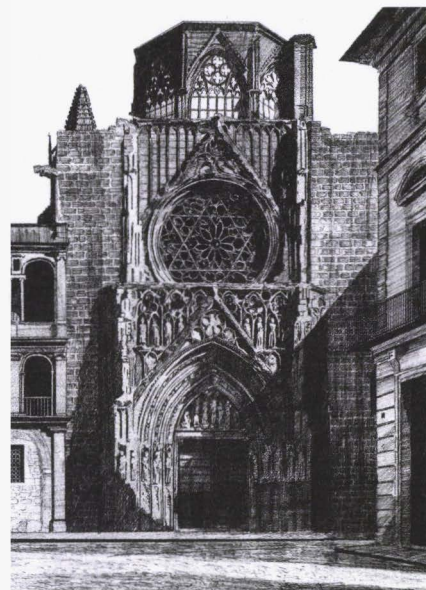
Antoni Ferrando

Catedràtic de Filologia Catalana a la UV i membre de l'AVL

Entre les raons que més pesen perquè s'haja tardat cinc segles a tornar a publicar *Lo Cartoixà* (1495-ca. 1500), de Joan Roís de Corella, s'ha de destacar la considerable extensió de l'obra (621 folis) i el profund canvi de paradigma cultural i polític que es produí a la Corona d'Aragó a partir del segle XVI, que n'antiquà la versió i condemnà l'edició a convertir-se en una relíquia bibliogràfica. De fet, *Lo Cartoixà* ha estat molt poc aprofitat al DCVB d'Alcover-Moll i al DECat de Joan Coromines, i, en l'àmbit de la nostra història literària i religiosa, a penes ha rebut l'atenció merescuda. I, tanmateix, és una de les millors joies literàries, lingüístiques i religioses de què ens podem vanter els valencians. Car la traducció de Corella no sols és una de les primeres versions de les *Meditationes Vitae Christi*, de Ludolf de

Saxònia, a una llengua romànica –l'edició francesa és de 1483; la portuguesa, de 1495; la castellana, de 1531, i la italiana, de 1570–, sinó també la més ambiciosa estèticament. Amb l'edició crítica de *Lo Cartoixà*, que han dut a terme Vicent Garcia Peris (*Lo Primer*), Jordi Oviedo Seguer (*Lo Segon*), Joan Maria Furió Vayà (*Lo Terc*) i Josep Antoni Aguilar Àvila (*Lo Quart*), es dona compliment satisfactori a un dels projectes més anhelats en l'àmbit de la filologia valenciana o catalana, es forneix als romanistes d'uns materials molt útils per a la lexicografia comparada i s'afavoreix la difusió i el gaudi d'una obra mestra de la nostra cultura.

La mampresa titànica de Corella és un dels fruits més eloqüents de la normalitat política i de la vitalitat cultural de la València tardomedieval. Tant era així que el rei Ferran II d'Aragó, en assabentar-se de l'edició de *Lo Quart* (1495) i malgrat la seua tendència a expressar-se en castellà, s'afanyà a demanar-ne un exemplar. Llavors, el català o valencià gaudia de

drets polítics plens al si d'una confederació hispànica plurinacional i era una de les llengües culturalment capdavanteres d'Europa. La iniciativa es produí pocs anys després que veiés la llum la versió «en llengua valenciana» de la *Bíblia* (1478) falsament atribuïda a fra Bonifaci Ferrer, que era la primera versió del text sagrat en una llengua romànica. Vint anys després d'aquesta edició de la Bíblia, tots els exemplars estampats van ser pastura de les flames inquisitorials. Com a relíquia d'aquell acte abominable, hui només en conservem, però no a València, com fa

poc més d'un segle, sinó a la Hispanic Library de Nova York, el darrer full de l'exemplar que retingué el Sant Ofici.

Jordi Ventura va aventurar la hipòtesi que la difusió prolongada i sistemàtica d'aquesta versió valenciana de la Bíblia hauria pogut servir per a preservar la normalitat cultural de la llengua catalana a partir del segle XVI, de la mateixa manera que la versió alemanya de la Bíblia, de Martí Luter, va contribuir decisivament a la cohesió i estandardització de la llengua alemanya. Però la història és la que ha estat. Ara bé, una gran part de la riquesa lèxica que vam perdre amb la destrucció de la Bíblia valenciana ha estat preservada gràcies a *Lo Cartoixà* de Corella, que, com sabem, és una paràfrasi devota del relat evangèlic de la vida de Jesús. El nostre insigne escriptor no es va limitar a fer-ne

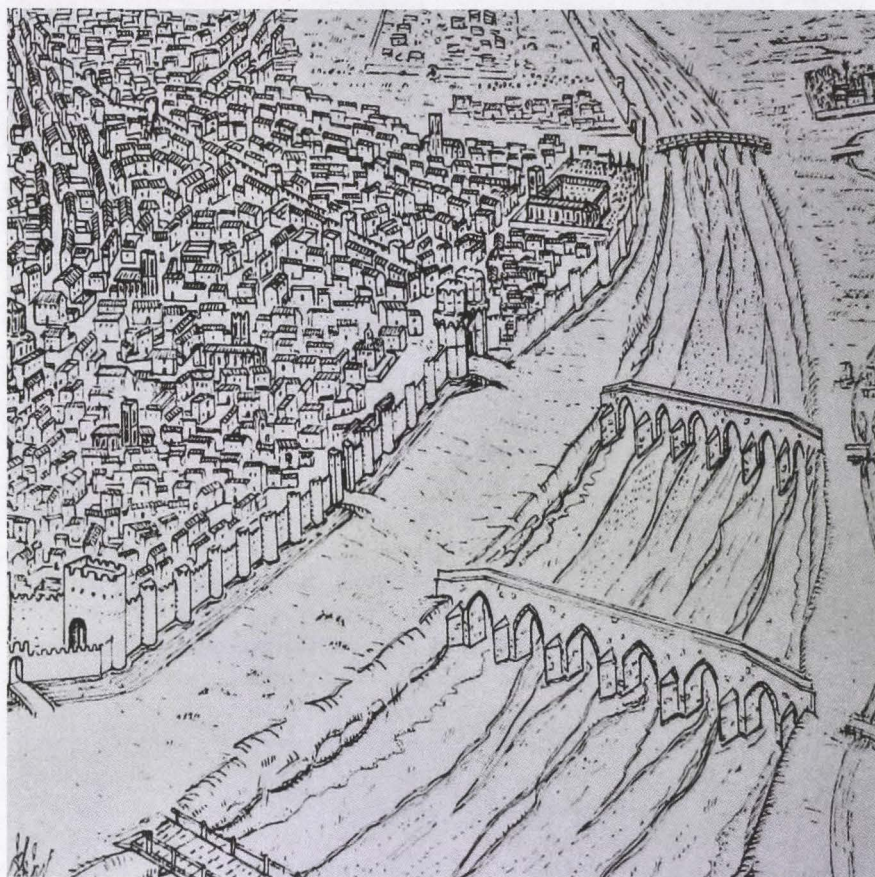
una traducció literal –de fet, ometé vora un 30 % del text de Ludolf de Saxònia–, sinó que l'amplificà considerablement fins a més que duplicar-ne el text llatí i a fer-ne una obra pràcticament original, sens dubte el monument culminant de la prosa artitzada del segle XV.

Gràcies a l'edició de *Lo Cartoixà*, podem tenir una idea molt més precisa de la llengua de Corella, de les seues tècniques traductològiques i dels seus recursos lèxics i estilístics. El registre lingüístic de *Lo Cartoixà* és deliberadament culte, com correspon a un membre de l'estament militar amb una bona formació en gramàtica i retòrica llatines, però seguint sempre la *scripta* valenciana de l'època. Així, per posar-ne uns exemples, prefereix sistemàticament els demostratius reforçats, usa generalment les formes híbrides dels

«La mampresa titànica de Corella és un dels fruits més eloqüents de la normalitat política i de la vitalitat cultural de la València tardomedieval»

verbs incoatius (com ara *converteixquen*, síntesi artificiosa gràfica de la forma cancelleresca *convertesquen* i de la col·loquial *convertixquen*), es decanta pels substantius en -ea (com ara *bellea*), introdueix molts llatinismes (*commistió*, *inexcrutable*, *impudícia*, *mel·lifu*, *ostentació*, *vehemència*, etc.), incorpora un cert nombre de recursos del llenguatge popular (*fossar*, *galló*, *hedra*, *jocar*, *mentirós*, *punxar*, etc.) i es mostra restrictiu en l'admissió de castellanismes, reals o aparents, generalment vinculats a la llengua cortesana (*apostar*, *despedir*, *estrado*, *recebir*, *tento*, etc.). Comparant la seua versió amb el text llatí podrem avaluar millor el grau d'originalitat i el bon gust estètic del nostre escriptor. Bastarà un exemple per a il·lustrar-ho: en traduir «*in testa nostrae mortalitatis*» (III, 5) per «en lo test de terra de la humanitat nostra», Corella reeixí a mantenir la bellesa de la imatge, el ritme i l'al·literació del text llatí.

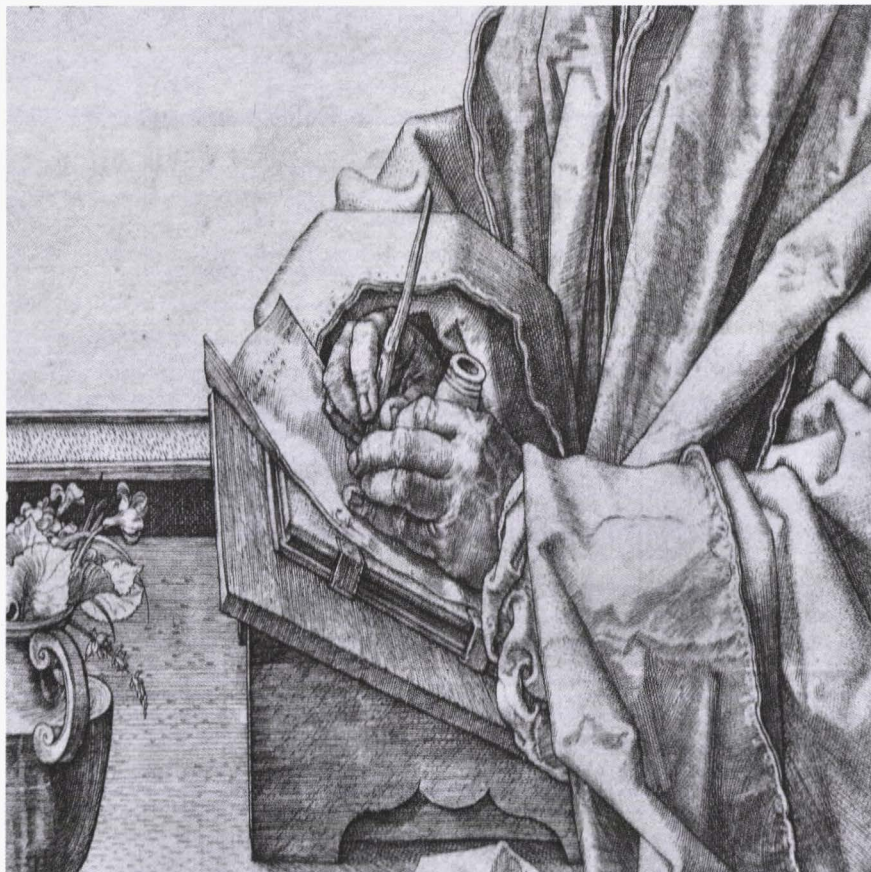
El gran interès literari de *Lo Cartoixà* és que l'autor hi reaprofitava i revisa recursos estilístics que havia emprat en les obres de joventut. Una actitud que demostra la profunda unitat d'estil de tota la seua obra i confirma una vegada més la seua consciència d'escriptor exquisit i exigent. Fins i tot si no sabéssim que el traductor de *Lo Cartoixà* va ser Corella, ho podríem intuir per la reiteració d'una fraseologia

Imatge de la València del s.XV

semblant, en gran part original, ja que no sol documentar-se abans de Corella. Així, sintagmes com *adolorada/adolorida pensa, angèlica i humana natura, amargues/abundants llàgrimes, graciós e afable, o mar amarga*, que observem en les obres juvenícoles, reapareixen una i altra vegada a *Lo Cartoixà*.

Si ja fou gran l'impacte estilístic de l'obra profana de Corella, el de la versió de *Lo Cartoixà*, probablement iniciada cap a 1479, no degué ser menor. Probablement, la circulació d'algunes còpies manuscrites abans de la impressió degué popularitzar l'obra, fins al punt que Corella optà per titular-la no com a *Vita Christi*, sinó com a *Lo Cartoixà*, imitant així *Lo Pertusà*, és a dir, el nom popular del *Memorial de la fe catòlica* (1440) de Francesc de Pertusa, avi matern de Jaume del Bosc, mecenes de *Lo Cartoixà*. S'ha apuntat, amb bones raons, que *Lo Cartoixà* degué recollir molts dels materials que Corella utilitzava en els seus famosos sermons. L'ambiciosa edició venia a satisfer així una reiterada demanda. Alguns escriptors religiosos, com Isabel de Villena, Miquel Peres i Bernardí Vallmanya, van utilitzar molts dels seus recursos estilístics. Ara que sabem que Miquel Peres era gendre de Corella, ens expliquem millor la seua notable tasca imitatòria de l'estil corellà. Ben mirat, una gran part de la literatura cristològica i penitencial valenciana de

finals del segle XV, com les *Homilies* de Jeroni Fuster i de Narcís Vinyoles, o l'anònima *Adoració de Jesús redemptor nostre crucificat*, s'inspirà en *Lo Cartoixà*. No es pot descartar que el model d'aquests opuscles, amb alternança de prosa i vers, fos una possible reelaboració corellana de les pàgines de la passió de *Lo Quart*, publicada el 1506, i documentada com a *Lo Passis amb la glosa en romans*.

Encara que *Lo Primer* i *Lo Quart* es van reimprimir en les primeres dècades del segle XVI, la llengua i l'estil de Corella esdevingueren inviables en el nou context polític, cultural i sociolingüístic que s'encetava llavors. El temps del cavaller-teòleg Corella havia passat. Si encara hi havia alguna alternativa possible a aquella manera artitzada d'expressar en la nostra llengua la pietat cristocèntrica fou la que tan bé van utilitzar els artesans Jaume Beltran i Vicent Ferrandis a les *Obres contemplatives y de molta devoció*

en *loors de la santíssima Creu* (1515), que combinen un registre i un vocabulari quasi col·loquials.

**«Gran part de la
riquesa lèxica que
vam perdre amb
la destrucció de la
Bíblia valenciana ha
estat preservada
gràcies a *Lo
Cartoixà*»**

Autor/a: Ferrando, Antoni

Títol: “Interès cultural de *Lo Cartoixà*, de Joan Roís de Corella”

Publicat a: revista Saó núm. 389 (2014), p. 27-29

Autor/a del comentari: Josep Genís Perucho

1. Identifica del text segons:

Secció on es publica el text

Tipologia textual

Àmbit d'ús (explicitar nom de la publicació)

Gènere

2. Quina relació tenen les tres il·lustracions amb l'article?

3. Identifica les parts de publicació de l'obra i la data.

4. Identifica l'estructura interna del text i explica cadascuna de les parts atenent a la nomenclatura de la tipologia textual.

5. Identifica el tema del text i fes-ne un resum.

6. Per què Antoni Ferrando considera l'obra de *Lo Cartoixà* com una obra quasi original?

7. Quina és la idea principal del text. Explica per què.

8. Comenta el grau de modalització del text i afegeix exemples que justifiquen la teua resposta.

9. A partir de la informació treballada a classe, podem relacionar *Lo Cartoixà* amb la prosa moralitzant medieval?

10. “El registre lingüístic de *Lo Cartoixà* és deliberadament culte, com correspon a un membre de l'estament militar amb una bona formació en gramàtica i retòrica llatines, però seguint sempre la *scripta* valenciana de l'època”. A què s'hi refereix Antoni Ferrando amb el concepte de la *scripta* valenciana?

11. Per grups organitzeu un treball d'investigació per situar cronològicament les obres de Corella amb els trets que les caracteritzen. Es podeu basar en fonts com aquest article de divulgació.